

En fältskärs berättelse

av Helge Roos

Julkvällen 24.12 mottogo vi den obehagliga underrättelsen att vårt regemente skulle sändas till fronten. Alla officerare samlades på staben till en stämningsfull måltid, som jag aldrig skall glömma. Bataljonen erhöll benämningen III/JR 61. Det gällde att rusta sig för ändamålet och ryggsäcken blev förfärligt tung och komlig. När vi äntligen blev färdiga skedde avresan 23.1. Lastningen vid järnvägsstationen tog tre timmar, enär vi stördes av flygalarm. Resan varade över ett dygn och vi hamnade (25.1) till Pyhäjärvi station vid Kexholmsbanan. Här fick jag min trogna vän och ledslagarinna för hela fronttiden, hästen Clara. Under natten färdades vi sedan i motvind och fruktansvärd köld, marscherande eller åkande, den långa vägen till spetsen av udden vid Pyhäjärvis norra strand där kompanierna förlades i byggnader, vilka övergivits av civilbefolkningen, på några kilometers avstånd från varandra. Man vande sig vid att ligga på träbänkar eller på golvet, fullt påklädda med rummet fullt av snarkande.

Vårt JSP inrättade vi i tvenne manskapstält vid Rajaniitty i närheten av en större väg, längs vilken kolonnerna passerade medförande sjuka. Vi lågo ungefär 2 mil från stridslinjen, norr om Vuoksen. Det var meningen, att vi först skulle vänja oss vid livet vid fronten, innan man sände oss fram till eldlinjen. Manskapet tränades under övningar i

terrängen och byggde försvarsverk. Det oavbrutna kanondundret från sydost, mest Taipale, och ideliga påhälsningar av ryska spanarmaskiner förkunnade oss, att vi befunno oss inom farozonen.

15.2 kl. 9 på morgonen kommo vi till Tammisuo, den närmaste stationen från Viborg på Sordavala banan. Vi kände oss duktigt frusna och trötta och voro inte vidare nytra efter den besvärliga resan, som varat i över ett och ett halvt dygn med längre och kortare uppehåll på grund av tågförseningar och flygstörningar. Vi, officerare hade suttit hela den sista natten i en odrägligt kall vagn. Trots den molnfria himlen stördes vi under den följande färden endast föga av flygare. Kolonnens början – vi höllo med avsikt mycket långt avstånd mellan fordonen - lär dock ha fått taga emot skurar från deras maskingevär, varvid tvenne personer sårades. Efter någon timmes färd, merendels genom skog, kommo vi in på stora landsvägen, som går från Viborg österut mot Kämärä by. Det blev besvärligt till följd av långa rader av mötande slädar och bilar och den snedkörda hala vägen, som hotade att stjälpa lassen. Stagnationer och små kollisioner kunde ej undvikas. Vi hade mycket svårt att hålla kontakten med våra egna fordon och voro oroliga att råka på villovägar, ty endast kolonnens ledare kände vårt mål. Omsider hamnade även vi på den rätta vägen. Det

började skymma. Kanondundret hördes allt starkare, och framför oss upplystes kvällshimlen oupphörligt av artilleriets eldflammar. Praktfullt men kusligt. Vi passerade ett tankhinder. De jättelika stenarna stodo som rader av vålnader på vardera sidan av oss.

Följande dag ansågs det rådligast, att vi foro längre bakåt. Vi beslöt därför att lämna Vornanen, ehuru vi ej fått någon order, ty man kunde ju ej veta, när man hade stridsvagnarna inpå sig, då försvaret brustit. Doktor Lindholm och san.underserganten togo hand om en del sårade, medan jag orienterade mig beträffande läget. Dem, som hade lättare blessyrer och de förbundna fick JR 62:ans sanitärer ombesörja till förbandsstationen vid Honkaniemivägen. Vi drog oss tillbaka samma väg vi kommit. På stora vägen vid Honkaniemi, passerade vi söderifrån kommande truppmassor.

Då vi kommo ut på fälten med de stora bombgroparna på andra sidan järnvägen, sågo vi kvällshimlen upplyst av ett starkt eldsken. Stationshuset vid Kämärä och omgivande byggnader brunno i full låga. Jag trodde att brasorna voro ryssarnas verk. Då jag sett våra retirande, torftigt utrustade trupper och bevittnade den hemska synen i sydost, erinrade jag mig huru mången gång förut i historien vårt arma folk måst draga sig tillbaka för från detta håll kommande övermäktiga fienden, som satt våra byar

Vid det finska FN-kompaniet i Suez tjänstgjorde Gunnar Brandt år 1957. Vid en 50-års minnesfest för FN-trupperna i Helsingfors kom en av hans dåtida vapenbröder (Lars Hallmèn) fram till honom och berättade att han vid en bouppteckning kommit över en kollegas (Helge Roos) minnesanteckningar från sina upplevelser som läkare under vinterkriget 1939-1940. Efter genomläsning fann Gunnar Brandt "Berättelsen" intressant och absolut minnesvärd och förtjänade att komma även möjligast stora, yngre läkares genera-

tioner till kännedom. I sin "Berättelse" har Helge Roos skildrat hur han i vinterkriget hamnade i ett JSP (truppförbandsstation) vid yttersta linjen. Helge Roos var född år 1892 och hörde därför till de årgångar för vilka värnplikten avskaffats. Hösten 1939 blev han ändå som 48-åring inkallad till militärtjänst och sedermera sänd till fronten. Hans skildring av det tunga arbetet vid fronten omfattar 60 sidor. Gunnar Brandt och Barbro Scheinin har förkortat "Berättelsen" till en minnesskrift till 70-års dagen av fredsslutet 13.3.1940.

Helge Roos tilldelades 1940 frihetskorset IV klass och blev under fortsättningskriget befördrad till sanitetskapten. Han fick frihetskorset III klass år 1944 och arbetade till sin pensionering som distriktsläkare i Helsingfors. Helge Roos avled 1989.

i brand. Men snart fick jag lära mig, att det var våra egna pionjärer, som stucko eld på byggnaderna, vilket var en oundgänglig taktisk åtgärd.

Snart var vi alla vid Reponotko och fick logera i en välbyggd korsu hos mycket vänliga och gästfria unga finskspråkiga artilleriofficerare. Manskaper måste sprida sig i det stora korsusamhället, där det t.o.m. fanns skyddsrum för artillerihästarna. Åt våra dragare förfärdigade våra män stall av fällda stammar och granris, vilket arbete jag åsåg med intresse. Det gick snabbt och skickligt undan och jag tror att våra Pällar även voro nöjda med resultatet. Plötsliga ändringar i bataljonens instruktioner åstadkom stor förvirring. Jag hade naturligtvis inte reda på alla strategiska synpunkter, då vår bataljon besatte Mustalampiåsen. Visserligen hade ryssarnas inbrytning vid Summa varit en chock och det vi på nära håll fått erfara om deras senaste framryckning var betänkligt.

17.2 på morgonen kom det ett bud från bataljonschefen till mig, som befann mig med sanitetsgruppen vid Rytylampi, att vi skulle anlägga vårt JSP ca 500 meter söderom stora landsvägen. Till Rytylampi hade vi anlänt föregående kväll efter vår reträtt från trakten av Kämärä station. Ordern satte fart på oss. Det gällde att leta reda på manskaper i det relativt stora korsusamhället. Vi stördes oavbrutet av nyfikna ryska

spanarmaskiner, som ofta gävo eld med sina maskingevär. Snart fingo vi ett nytt mera kategoriskt bud från vår stab. Mannen berättade, att det redan var strid. Jag sände doktor Lindholm och en sanitär till Metsävirtija för att söka oss en lämplig korsu för vårt JSP. Vid 12 tiden for jag med fordonen i spridd kolonn. Himlen var fullkomligt klar och vi var rädda för de ryska spanarna, då vi färdades i den glesa skogen och på den stora landsvägen, men lyckligtvis besvärades vi ej då av flyg. Endast stora formationer av bombmaskiner foro på mycket hög höjd över våra huvuden på väg mot avlägsna mål.

Doktor Lindholm hade fortsatt ned mot linjen för att ordna skötseln och transporten av sårade, Bortom Metsävirtija hördes häftig kanonad och en man med en svår skallskada låg redan och väntade på vår hjälp i en korsu. Denna var belägen ungefär 1 ½ km. bakom linjen och var den enda lediga, acceptabla i närheten. Men skyddsrummet var bristfälligt. Det saknade dörr och inredning och taket bestod av en enkel stockrad, troligen med ingen annan påfyllning än den snö som fallit under vintern. En bår lades över två JSP-lådor och blev vårt operationsbord. De lättare skadade fick sitta på lådor. Medan ett par av oss skötte de sårade, vilka började komma i en jämn ström, iståndsatte de andra skyddsrummet och monterade upp petromaxlampan. Det var bra, att vi hade skolat och händigt manskaper med oss, ty jag som aldrig tidigare varit i militärtjänst, visste ännu ej särdeles mycket om fältutrustningen och sanitetsarbetet ute vid linjerna. I den starka kölden och de ytterst primitiva förhållandena möttes jag här av svåra problem. Vår sanitetsgrupp bestod, enligt reglementet, förutom av tvenne läkare av två sanitetsunderofficerare, vilka deltog i sjukvården och skötte journalen, fyra bårbärare av lägre grad, och lika många körkarlar, en för vart fordon (två för sjuktransport och två för transport av materielen).

Samma morgon (17.2) så fort det börjat ljusna, fick vår bataljon sitt första verkliga eldprov. Åttonde kompaniet angreps av ryska stridsvagnar. Med tvenne maskingevär och andra infanterivapen kunde man ej bjuda tanksen motstånd. Man saknade pansarvärnskanoner, och sprängladdningar skulle anlända först följande dag. Somliga stridsvagnar

angrepp den IV plutonen, som låg ute i terrängen bakom tankshindret. Andra avancerade mot kullen bakom sjön och riktade en mördande eld mot de våra. Där de kommo åt sköto de in genom korsuöppningarna. I ett skyddsrum uppstod eldsvåda, och om detta ej haft tvenne ingångar, hade alla därinne varit sålda.

Tanksangreppen mot våra förläggningar gävo oss vid JSP oavbruten selsättning långt in på kvällen. Vi fingo ej tid eller ens möjligheter att utföra några operativa ingrepp i de primitiva förhållandena. Vårt arbete inskränkte sig till att blottlägga såren, anlägga sterilt förband och skena vid benbrott och större lesioner i extremiteterna. Det var ogörligt att taga av de sårade deras kläder. Det var för kallt och man hade därmed kunnat skada och vålla patienten smärta. Vårt bästa verktyg var en kraftig gipssax, då det gällde att få de blodiga och nedsölade paltorna avlägsnade från sårets omgivning, så att förbandet kunde anläggas. Om man frånser inre blödningar yppade sig lyckligtvis sällan förblödningsskador trots svåra extremitetsskador. De ombindningar, som anlagts av sanitärerna ute vid linjen, kunde i allmänhet utan vidare avlägsnas vid JSP. Utom skötseln av såren, vilken var att betrakta såsom en första hjälp, hörde till våra viktigaste åtgärder att bereda våra svårt skadade och förfrusna patienter vila och värme, ge dem något att dricka och lindring för smärtor samt snarast möjligt sända dem vidare för sakkunnig vård. Varmt vatten eller saft med socker kunde vi åstadkomma och med morfinet behövde vi ej vara njugga. Filtarna räckte emellertid ej på långt när till, och transporten av de sårade fungerade bristfälligt. Sanitetsbussar sågo vi sällan. Våra långsamma hästfordon måste släpa de sårade såväl från linjen till JSP som därifrån uppåt till närmaste sanitära etapp. Följden var att korsun fylldes av stönande och yrande sårade, som i timalt måste vänta på evakuering, vilket säkerligen i många fall var skadligt och av ödesdiger betydelse.

Vad krigsskadorna vidkommer, dominerade de trasiga såren åstadkomna av granater. Ofta var det svåra skall- och ansiktslesioner, perforerande sår genom bröstet och buken och komplicerade skador i extremiteterna med benbrott och förlamningar. De svåraste fallen nådde ej oss; de blev på valplatsen.

Senare på kvällen avhämtades de sårade med bussar. Striderna mattades av och det blev lugnt till natten. Vi drucko kaffe och åto sura skorpor och redde åt oss granrisbäddar på den hårt frusna marken, radiärt utstrålände från den mittställda kaminen, som vi brassade på så den blev glödhet för att få någorlunda dräglig värme. Någon sömn blev det ej av, ty när krigandet var slut, kom det under hela natten ideligen patienter med allehanda krämpor – frostsador och skavanker.

Följande morgon (den 18.2) fingo vi ett synnerligen välkommet besök. Man kom med varm mat – någonslags köttmakaroniröra. Aptiten var god, ty vi hade levat på torrskaffning sedan den 15:de. Villervallan under nedfärden till fronten hade satt hela provieanteringsmaskineriet i oordning. Efter middagen brakade striden åter lös. Det ryska artilleriet öppnade spelet. Vid vårt JSP hade vi lyckligtvis ingen direkt känning av den. Hela trakten var i timtal fylld av ett helvetiskt larm av de metallklingande serierna från tanksens maskingevär och kanoner, jagande i vildaste hets om varandra, och däremellan hördes dovare dunsar i glesare takt. Senare på eftermiddagen trängde 3-4 vagnar genom spärren. Bristen på pansarvärn gjorde sig naturligtvis gällande. Tanksen åstadkom stort manfall bland de våra genom att skjuta längs skyttegravarna. Sedan artilleriverksamheten och tankanfallen satt in, hade vi det åter hett på JSP. De sårade kommo i en jämn ström vandrande eller lassvis med fordonen. Korsun var full av sårade, unga män, bleka och uttröttade. Somliga bådo, flämtande att få vatten, andra voro medvetlösa av sina skador eller i morfinrus, yrande och klagande. I det grälla ljuset under petromaxlampan stod doktor Lindholm och arbetade med ett svärmodigt uttryck i ansiktet. På båren var en man med ett öppet sår i övre delen av vänstra lungan, genom vilket vid varje inandning luften droga in med ett väsende och vid utandningen eller hoststötter en blodström kvälde fram. Dessutom hade han i vänstra armen ett stort trasigt granatsår och ett splittrat överarmsben. Jag tog itu med en man närmast ingången. Hans ansikte var oformligt, svullet och fullproppat med sand och krutstänk. En granat hade slagit ned tätt invid honom mot skyddsvärnet.

Den dagen fingo vi åter vänta på ambulanserna i timtal och det värsta var, att

vi med korsun full av sårade, fingo bud att en tank var på väg mot oss. Vår korsu låg nära vägen med ingången vänd snett emot denna. Nu voro goda råd i sanning dyra. Vi kunde icke göra annat än att ta Gud i hågen och fortsätta med arbetet. Mina tankar sysslade hela tiden med vad som kunde hända oss alla. Jag hade ju ansvaret för hela hopen. Lindholm tog saken som vanligt med ett suveränt lugn och intresserade sig endast för det han hade för händerna. Då vi icke hade våra fordon till hands, uppmanade jag alla sårade, som kunde gå, att lämna korsun och söka sig till närmaste förbandsplats. Minuterna förgingo, men tanken kom inte. Spänningen gav sig småningom, det blev lugnare vid linjen, ehuru arbetet fortsatte hela natten. På kvällen kom tvenne ambulansbussar för att avhämta våra sårade, vilka i sanning voro glada att äntligen bli förda till ett varmare och tryggare ställe.

Nästa dag berättade man att ryska tanks kommit upp på Viborgsvägen vid Kuusisto, där vi nyss varit och att vi med det snaraste måste flytta. Lyckligtvis hade våra pionjärer hunnit spränga bron vid Kalkatsaarenoja, så faran föreföll ej vara alldeles överhängande. - I Säiniö fick jag första gången sedan vi lämnat Pyhäjärvi sova ut en natt i fred. De utmärkta lottorna lagade åt oss granrisbäddar på golvet och man kände sig välbetjänt och omskött. Jag minns lottorna med tacksamhet från de några dagar vi huserade tillsammans. Matlagning och städning gav oss inga bekymmer och de hjälpte med de sårade. Ordningen var helt annan, när de voro med, än då karlfolk skötte om motsvarande sysslor. Någon rädsla visade de icke.

Tisdagen den 20:nde återupptogo ryssarna angreppen mot spärren, som försvarades av sjunde kompaniet. Artillerielden var mycket intensiv. Det var ett rent inferno berättade serg. G.Troupp, som var med i en av de främsta skyttegravarna. Många stupade. Eldledaren och telefonmanskapet blevo sårade och bortförda, vilket hade till följd att de få skott, som avskjötos från våra batterier förfelade sitt mål. Tanksen trängde genom hindret och lyckades t.o.m. släpa slädar med infanteri efter sig längs vägarna på vardera sidan av åsen. Antalet stridsvagnar på Viborgsvägen i ryggen på de våra växte och sannolikt fördes dit även något fotfolk. Minorna torde icke fungerat. Enligt uppgift skall de saknat knallhattar. Buntladdningar

användes av försvaret, stundom med god effekt, men tack vare den öppna terrängen, avsaknaden av pansarvärn och det ursinniga skjutandet från tanksen, voro utsikterna att rå på dem ganska små. En stridsvagn placerade sig invid vår stabskorsu vid den högra vägförgreningen, som den bevakade i många timmar. Vår situation var mycket prekär. Manskapet hade med mod och offervilja kämpat mot den väldiga övermakten. Nu syntes allt hopplöst. Motståndet tog slut mot kvällen.

Då ingen undsättning kom till vårt JSP på Mustalampiåsen blev vistelsen där alltmåra riskfylld på grund av de förbi-passerande tanksen. Man hade ingen annan utväg än att överge området. Natten mot den 21:a sökte man sig ut ur avsnittet i små grupper åt olika håll. Doktor Lindholm, sanitetsunderserg. Lingonblad och några män från lätta plutonen släpade de svårt sårade på bår till JR 13:s JSP, och hade turen att icke möta någon fiende. Tvenne av våra sanitärer måste gömma sig under en bro, då den passerades av en rysk patrull och en av bårbärarna ådrog sig en svår förfrysning av ena knät, då han gömd för ryssarna låg under en gran. Vid Lintula och Konttula hade vi periodvis stor anhopning av sårade, troligen beroende på motanfallet. Fiendens artilleriverksamhet ökade dag för dag. Vi voro många läkare, vilka delade arbetet, så man hade möjlighet att vila sig. De förbundna sändes med hästfordon till sjukhuset i Kyttälä, en många kilometer lång och besvärlig väg, men bättre arrangemang stod ej till buds. Vägen slingrade sig merendels genom skog, vilket var en stor fördel. Lyckligtvis var det mulet, varför vi ej behövde vara rädda för flyget, fast husen lågo öppet på gårdsplaner. I stället underhölls vi av granatnedslag i vår närhet.

Efter ansträngningarna vid fronten, sannolikt även på grund av bristande, ensidig näring började manskapets kondition försämmas, vilket tryckte sin prägel på våra mottagningar. Våra trötta och frusna patienter föllo i de varma rummen i djup sömn på golv och bänkar. Köldskador förekommo, snart även sårade. Ryssarnas eld koncentrerades åter mot våra förläggningar.

29.2 hade den sydliga delen av Suur-Pero under natten satts i brand av våra retirerande trupper och senare på dagen stodo alla byggnader på slätten i lågor. Vi hade en dyster och hemsk syn för våra ögon. Det som fredliga människor byggt

och kanske bebott i flere generationer, brann nu till aska under några timmar. Men civilbefolkningen var lyckligtvis evakuerad och långt borta från förstörelsen.

Sanitetsgruppen (som jag senare arbetade med) var heterogen, av slumpen sammansatt. Den ena underofficieren var i det civila mejerikonstulent, den andra restaurangportier. Av bärbärarna hade den äldsta officersgrad inom Frälsningsarmén i Björneborg, en var snickare och de två återstående hade mig veterligen intet yrke ännu. Tre av bärbärarna hörde till de samvetsömma, vilka vägrade bära vapen. Körkarlarna var jordbrukssöner.

När vi efter ständiga flyttningar kom till Tervajoki måste vi taga in i ett hus, som hade sönderslagna fönsterrutor och

allt inuti huller om buller efter ett bombardemang. Sedan vi stoppat fönstren med allsköns paltor, inrättade vi oss för vår blivande mottagning. 8.3 sökte vi en bättre boning, men förgäves. Härvid såg vi vid kanten av stora landsvägen en död soldat i sittande ställning i snödrivan. Han hade uttröttat satt sig ned, domnat av och gått in i den eviga vilan.

Bataljonen led stora förluster i döda och sårade. Vid krigets slut fanns endast någon enda officer och ett fåtal underofficerare vid den yttersta linjen om man frånser dem vid kommandörsstaben, men även för dem höll det på att gå illa. En särskilt tung dag var den 11.3. Vi togo hand om 32 sårade från vår bataljon, men säkerligen besökte många även en annan förbandsstation i trakten.

Mellan den 11:e och 13:nde mars fungerade jag som regementsläkare för en kollega som blivit sjuk. I denna egenkap måste jag göra färder till högre instanser för att ombesörja anskaffningar och ordna om de sårades och dödas evakuering. Det var ingen lätt sak att få kontakt med divisionens sanitetsstab, ty den höll vid det laget på att flytta nordligare och telefonförbindelserna vore därför avbrutna.

Den 13:nde mars hade jag slumrat en stund. Då jag vaknade hade beskjutningen upphört. En nästan kuslig stillhet rådde. Radion upplyste oss om att freden var slut. Vi fingo veta de hårda villkoren och vilka omedelbara krav fienden ställt på oss. Ingen kunde glädja sig över en sådan fred.